

วิเคราะห์หลักสารณียธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา The Analysis of the Principles of Sārāṇīyadhamma 6 in the Buddhist Scriptures

¹พระมหาพิทักษ์ จิตตโสภโณ (สุตເສືອ)

Phramaha Phithak Cittasobhano (Sudluea)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระมหาดิเดช สติวโร (สุขวัฒนวดี)

Phramaha Adidej Sativaro (Sukwattanawadee)

อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Department of Buddhism, Faculty of Buddhism,

¹Corresponding author email: Chitsopon@gmail.com

Received: December 16, 2020; **Revised:** December 29, 2020; **Accepted:** December 29, 2020

บทคัดย่อ

หลักสารณียธรรม เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในสารณียสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้ระลึกันถึงกันและเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก สารณียธรรม 6 ประการ ได้แก่ 1) การตั้งมั่นด้วยเมตตาภายในเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย 2) การตั้งมั่นด้วยเมตตาปัจจุภินนในเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย 3) การตั้งมั่นด้วยเมตตาตามโนกรรมในเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย 4) การเอื้อเฟื้อแบ่งปันในลาภผลที่เกิดขึ้นเพื่อบริโภคใช้สอยร่วมกัน 5) การมีศีลสมบูรณ์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และมารยาทที่ดีงาม 6) การมีความเห็นที่ประเสริฐ ที่ถูกต้องเป็นธรรมต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งทั้งหลาย

ในการวิเคราะห์หลักสารณียธรรมทั้ง 6 ประการนั้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักคือความเมตตาว่าเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความเมตตานี้ก็คือความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข มนุษย์เมื่อมีความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายแล้ว ก็ต้องมีจิตที่ประกอบด้วยเมตตาเป็นเบื้องต้นแล้วแสดงออกโดยการกระทำทางกาย โดยการพูดทางวาจา และโดยความคิดทางใจแล้วก็เป็นอันถือได้ว่าได้งดเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 ประการ และเมื่อปฏิบัติต่อกันด้วยเมตตาแล้วก็จะทำให้เกิดการเอื้อเฟื้อแบ่งปันในสิ่งที่พึงบริโภคใช้สอย ตลอดถึงการรักษาอาจารย์มารยาททางกายและวาจาให้เป็น

ปกติตามแนวทางแห่งศีล และการปรับทัศนคติให้เป็นไปโดยถูกต้อง ถูกธรรมและตามความเป็นจริงตามแบบอย่างแห่งสัมมาทิฐิ ก็จะเป็นสิ่งที่จะช่วยเติมเต็มให้รูปแบบของวิถีชีวิตหรือการใช้ชีวิตในสังคมเป็นไปเพื่อความสงบร่มเย็นเป็นสันติสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

คำสำคัญ : สารณียธรรม, เมตตา, สันติสุข

Abstract

Sāranīyadhamma is the principle that appears in the Sāranīyasutta. It is the principle to make people to keep others in mind and also the virtues of great assistance which consists of six principles as follows 1) to be amiable in deed, openly and in private; 2) to be amiable in words, openly and in private; 3) to be amiable in thought, openly and in private; 4) to share any lawful gains with virtuous fellows; 5) to keep without blemish the rules of conduct along with one's fellows, openly and in private; and 6) to be endowed with right views along with one's fellows, openly and in private.

In analyzing of all six Sāranīyadhamma principles, it can be seen that the Buddha showed loving-kindness as the starting point of one's behavior towards his fellow mankind. Loving-kindness is aspiration to make others happy. When people have a strong loving-kindness towards fellow mankind, then their loving-kindness will lead them to good bodily action, verbal action, and mental action which can be called abstention from Akusala-kammapha 10. Also, when dealing with one another with loving-kindness, it will lead to generosity and sharing of things as well as maintaining physical and verbal manners in accordance with the precepts. The adjustment of attitude correctly, righteously, and truthfully, in accordance with the right view will be something that will help fulfill the style of life or social life to be more peaceful and happier.

Keyword: Sāranīyadhamm, loving-kindness, peace

บทนำ

สิ่งมีชีวิตทุกชนิดที่เกิดขึ้นมาบนโลกนี้ ล้วนแล้วต้องอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ หรือหากจะขยายเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่ยั่งยืนนานต่อไป ซึ่งไม่ว่าแม้กระทั่งมนุษย์ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่าบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ และมนุษย์เองนั้นก็ได้อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันอยู่ร่วมกัน มีความผูกพันและมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันในฐานะต่าง ๆ มากมาย เช่น ในฐานะเป็นลูก ในฐานะเป็นพี่น้อง ในฐานะเป็นพ่อแม่ ในฐานะเป็นเพื่อน และในฐานะเป็นศิษย์กับอาจารย์ เป็นต้น การที่มนุษย์ได้มีการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวนั้นจึงกล่าวได้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2543: 56) มีการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม และสังคมเล็กที่สุดคือสังคมในระดับครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นสังคมที่มี

ความสำคัญที่สุดเพราะเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการกระจายไปสู่สังคมระดับที่ใหญ่ขึ้น เช่น ชุมชน จนในระดับประเทศชาติและสังคมโลก เป็นต้น

ในระบบสังคมที่มีการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนับตั้งแต่สถาบันครอบครัวขึ้นไปจนถึงระดับสูงนั้น ก็ก่อให้เกิดเป็นวิถีชีวิตของการดำรงชีพ เกิดเป็นระบบแบบแผนต่าง ๆ ตามมา เช่น รูปแบบวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนศิลปวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของมวลมนุษยชาตินั่นเอง ซึ่งบางครั้งก็อาจทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่มีมูลเหตุมาจากการอยู่ร่วมกันนั่นเอง เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเรื่องปากท้อง ปัญหาด้านการละเมิดสิทธิของกันและกัน ปัญหาความวิวาทบาดหมาง และปัญหาอันเกิดจากการขัดแย้งแข่งขันกัน เป็นต้น (จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, 2532: 25) ซึ่งปัญหาความขัดแย้งในสังคมนั้น นับว่าเป็นปัญหาที่มีบทบาทและมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ความวุ่นวาย และความไม่เป็นเอกภาพของคนในสังคม อีกทั้งยังเป็นชนวนที่จะคอยเร่งให้ปัญหาอื่น ๆ ประทุขึ้นตามมาอีกมากมาย ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อคนในสังคมมีความคิดเห็นต่างกันหรือมีการกระทำที่ไม่เป็นไปในแนวทางอันเดียวกัน มีการขัดหรือแย้งซึ่งกันและกันแล้ว ย่อมจะก่อให้เกิดความเป็นฝักเป็นฝ่าย และความเป็นฝักเป็นฝ่ายนี้ก็จะทำให้เกิดการแบ่งแยกว่าฝ่ายนี้ที่ได้ผลประโยชน์และฝ่ายนี้ที่เสียผลประโยชน์ ฝ่ายนี้เป็นฝ่ายที่ถูกและฝ่ายนี้เป็นฝ่ายที่ผิดอย่างนี้เป็นต้น เมื่อเหตุการณ์อันเป็นไปด้วยอำนาจแห่งความยึดถือฝักฝ่ายเช่นนี้ก็จะทำให้เกิดการแตกความสามัคคี ขาดความเป็นเอกภาพ ยึดถืออำนาจและผลประโยชน์ของตนเองหรือพวกพ้องเป็นหลัก (พระมหาสุทนต์ นรเชฏฐ (ศิริวรรณ), 2556: 99-106) โดยไม่สนใจที่จะรับรู้ความจริงในสิ่งถูกหรือผิด เพราะปัญญาของตนได้ถูกปิดบังไว้ด้วยอำนาจแห่งความโลภ ความโกรธ และความหลง

ในฝ่ายของพระภิกษุทางพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน การที่ภิกษุสงฆ์อยู่ร่วมกันในลักษณะเป็นสังคมของบรรพชิตก็เรียกว่า ภิกษุสงฆ์ ซึ่งคำว่า “สังฆะ” ก็หมายถึง หมู่หรือกลุ่มบุคคลมีจำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หรือหมายถึงจำนวนพระภิกษุสงฆ์ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546: 295) ซึ่งสามารถประกอบกิจสังฆกรรมและพิธีสำคัญต่าง ๆ ตามระบบสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ ได้ ซึ่งระบบสังฆะนี้เกิดขึ้นจากการที่พระพุทธเจ้าทรงรับพุทธสาวกที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้วยอมตนเข้ามาประพฤติปฏิบัติตามหลักการและระเบียบที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อันได้แก่พระวินัยอันเป็นกฎเกณฑ์ที่ภิกษุสงฆ์จะพึงยึดถือเป็นข้อปฏิบัติที่มั่นคงเองเคร่งครัดและยอมรับโทษที่จะพึงได้รับหากเกิดการล่วงละเมิดในบทบัญญัติพระวินัยข้อนั้น ๆ การที่มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในเพศฆราวาสหรือเพศบรรพชิตซึ่งอยู่ร่วมกันในสังคมและดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดนั้น ย่อมจะต้องมีความรัก ความสามัคคี และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งในบางครั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก็มีอาจจะเป็นไปอย่างราบรื่นหรือ

เป็นไปตามระเบียบแบบแผนที่ได้กำหนดไว้ อันเนื่องมาจากความแตกต่างในด้านสภาพแวดล้อม การศึกษาและพื้นฐานทางความคิด (ดวงเด่น นุธรรมย์, 2545: ก) ดังนั้น ต้องมีระเบียบวินัยอันดีงามเพื่อเชื่อมโยงความสามัคคีพร้อมเพรียงของมวลมนุษย์(พระมหาคุศลย์ คนแรง, 2541: ก)

การที่มนุษย์จะเป็นผู้มีความสมัครสมานสามัคคีพร้อมเพรียงกันนั้น ก็ต้องอาศัยหลักธรรมอันจะเป็นหลักการประสานให้เกิดขึ้นโดยทางการกระทำ คำพูด และแม้แต่ความรู้สึกนึกคิด หลักการนี้เรียกว่า หลักสารณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งให้เกิดความระลึกรู้ถึงกัน ซึ่งจะเป็นแนวทางก่อให้เกิดคุณธรรมอย่างอื่นตามมาอีกหลายประการ เช่น หลักของการให้ (ทาน) หลักของการเจรจาให้ถูกต้องเหมาะสม (สัมมาวาจา) หลักของการปรารถนาดีต่อกัน (เมตตาจิต) ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติในแบบอย่างที่ดีงาม (ศีล) และการทำความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) เป็นต้น ซึ่งเมื่อใดก็ตามคุณธรรมเหล่านี้ได้ขับเคลื่อนไปในหมู่มนุษย์ก็จะเป็นที่ยอมรับ ความสงบ ความร่มเย็น และความเป็นอยู่โดยผาสุกให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน ตลอดจนประเทศชาติบ้านเมือง ความสงบสุขหรือสันติภาพนี้ จึงนับว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมปรารถนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะที่คนในสังคมเกิดความขัดแย้งกัน เกิดความแตกร้างอย่างรุนแรง เกิดความวุ่นวายและส่งผลเสียหายอย่างใหญ่หลวง อันกระทบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ร่างกาย และทรัพย์สินต่างๆ ทั้งของส่วนตนและของส่วนรวมในสังคมนั้น ๆ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสงบสุขหรือสันติภาพนี้ จะเป็นหลักการที่มีบทบาทและมีความสำคัญอย่างมากที่จะส่งผลหรือก่อให้เกิดคุณธรรมอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น ความสามัคคีร่วมกัน ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเห็นอกเห็นใจ และการมุ่งมั่นที่จะยึดถือให้เห็นและเป็นไปตามหลักแห่งความเป็นจริงโดยปราศจากอคติใด ๆ ทั้งปวง และหลักธรรมที่สำคัญนี้ก็คือ หลักสารณียธรรมนั่นเอง

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในบรรดาหลักธรรมทั้งหลายที่จะเป็นไปเพื่อความระลึกรู้ถึงกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้น คงไม่พ้นไปจากหลักสารณียธรรมอันเป็นหลักธรรมคำสอนที่เป็นเครื่องให้ระลึกรู้ถึงกันและกันนั้น ซึ่งหลักธรรมนี้ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่จะเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมอื่น ๆ อีกหลายประการ เป็นหลักธรรมที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดความรักความเมตตากรุณา ความสมัครสมานสามัคคีต่อกัน การรู้จักแบ่งปัน ตลอดจนการรักษาอารยาททางกายและวาจา กระทั่งถึงการรู้จักควบคุมจิตใจหรือการทำจิตใจให้อยู่ในแนวทางที่ถูกต้องเป็นธรรม เป็นต้น ซึ่งหลักสารณียธรรมนี้จะเป็แนวทางในการพัฒนาชีวิตและให้เกิดคุณความดีต่างๆ ตามมาเพื่อพัฒนาตน พัฒนาบุคคล และพัฒนาสังคมประเทศชาติต่อไป

หลักสารณียธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สารณียธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นมีอยู่ 4 พระสูตร คือ ทสฺตตรสูตร สารณียสูตร ปฐมสารณียสูตร และทุติยสารณียสูตร และในคัมภีร์อรรถกถาก็ได้มีคำอธิบายขยายความแห่งพระสูตรนั้น ๆ ด้วย ดังนี้

1. สารณียธรรมในพระไตรปิฎก สารณียธรรมปรากฏในพระสูตรเหล่านี้คือ

1.1 ทสฺตตรสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 350 หน้าที่ 387) ในพระสูตรนี้ได้แสดงถึงหลักธรรมที่มีอุปการะมากคือ สารณียธรรม 6 ประการ ดังนี้

1) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ตั้งมั่นเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ นี่เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

2) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้นี้ก็ป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

3) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ตั้งมั่นเมตตาโมกกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้นี้ก็ป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

4) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ บริโภคโดยไม่แบ่งแยกลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม โดยที่สุตแม้เพียงบิณฑบาต (อาหารในบาตร) บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล แม้นี้ก็ป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

5) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้นี้ก็ป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

6) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีอริยทักขิ อันเป็นธรรมเครื่องนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้นี้ก็ป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

1.2 สารณียสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 12 หน้าที่ 150) ในสารณียสูตรนี้ได้แสดงถึงสถานที่ที่ภิกษุควรและภิกษุพึงระลึกถึงตลอดชีวิต สถานที่ 3 แห่งที่ภิกษุควรระลึกถึงตลอดชีวิต ดังนี้

1) กษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ประสูติ ณ สถานที่ใด สถานที่นี้เป็นสถานที่แห่งที่ 1 อังกษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วพึงระลึกถึงตลอดพระชนมชีพ

2) กษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ณ สถานที่ใด สถานที่นี้เป็นสถานที่แห่งที่ 2 อังกษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วพึงระลึกถึงตลอดพระชนมชีพ

3) กษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทรงชนะสงครามครั้งใหญ่ พิชิตชัยสงคราม ครอบครองสนามรบใด สนามรบนี้เป็นสถานที่แห่งที่ 3 อังกษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วพึงระลึกถึงตลอดพระชนมชีพ

ในฝ่ายภิกษุ นั้น พระพุทธเจ้าได้แสดงสถานที่ 3 แห่งอันภิกษุพึงระลึกถึงตลอดชีวิต ดังนี้

1) ภิกษุปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ณ สถานที่ใด สถานที่นี้เป็นสถานที่แห่งที่ 1 อันภิกษุพึงระลึกถึงตลอดชีวิต

2) ภิกษุรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) นี้ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์)” ณ สถานที่ใด สถานที่นี้เป็นสถานที่แห่งที่ 2 อันภิกษุพึงระลึกถึงตลอดชีวิต

3) ภิกษุทำให้แจ้งเจตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วย ปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ณ สถานที่ใด สถานที่นี้เป็นสถานที่แห่งที่ 3 อันภิกษุพึงระลึกถึงตลอดชีวิต

1.3 ปฐมสารณียสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 11 หน้า 436) ในพระสูตรนี้ได้แสดงเนื้อหาของหลักสารณียธรรมอันเป็นธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันมี 6 ประการคือ

1) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสารณียธรรม

2) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสารณียธรรม

3) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ตั้งมั่นเมตตาตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสารณียธรรม

4) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บริโภคโดยไม่แบ่งแยกกลางทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุดแม้เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล แม้นี้เป็นสารณียธรรม

5) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทูลถามครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสารณียธรรม

6) ภัษฺฐในธรรมวินัยนี้ มีอริยทฎฐิ อันเป็นธรรมเครื่องนำออกเพื่อความสิ้นทุกขโดยชอบ แก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรม

1.4 ทุติยสารณียสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 12 หน้าที่ 427) ในพระสูตรนี้ ได้แสดงเนื้อหาของหลักสารณียธรรม 6 ประการนี้ ว่าทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน สารณียธรรม 6 ประการ คือ

1) ภัษฺฐในธรรมวินัยนี้ ตั้งมั่นเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่ เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

2) ภัษฺฐในธรรมวินัยนี้ ตั้งมั่นเมตตาวจกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

3) ภัษฺฐในธรรมวินัยนี้ ตั้งมั่นเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

4) ภัษฺฐในธรรมวินัยนี้ บริโภคโดยไม่แบ่งแยกลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุดแม้เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

5) ภัษฺฐในธรรมวินัยนี้ มีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตำหนิและทฎฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

6) ภัษฺฐในธรรมวินัยนี้ มีอริยทฎฐิ อันเป็นธรรมเครื่องนำออกเพื่อความสิ้นทุกขโดยชอบ แก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

สารณียธรรม 6 ประการนี้ จะทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกัน เป็นไปเพื่อความสามัคคีกัน และเป็นไปเพื่อความเป็นอันเดียวกัน

2. สารณียธรรมในอรรถกถา อรรถกถาสารณียสูตร (อรรถกถาภาษาบาลี เล่มที่ 15 ข้อที่ 12 หน้าที่ 106) ได้แสดงเนื้อหาไว้สอดคล้องกับพระสูตรโดยสรุปใจความได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงระลึกได้ถึงวัน เวลา และสถานที่ประสูติของพระองค์จนตลอดพระชนมชีพ เช่นเดียวกันกับภิกษุผู้ประกอบด้วยจตุปาริสุทธิศีล ย่อมจะระลึกได้ถึงสถานที่บวช คือ สถานที่ที่ภิกษุปลงผมและหนวดแล้ว ครองผ้ากาสาवพัสดุ์ ออกจากเรือนบวชเป็นผู้ไม่มีเรือนนี้ เป็นสถานที่ที่ภิกษุจะต้องระลึกไว้ คือไม่ลืมตลอดชีวิตเลยทีเดียวว่า เราบวชแล้วที่โคนต้นไม้ นั้น ในที่จงกรมโน้น ในโรงอุปสมบทโน้น ในวิหารโน้น ในชนบทโน้น ในรัฐโน้น ตลอดถึงสถานที่ภิกษุได้บรรลุนิเสกขบัตถิ สกทาคามี อนาคามี และ พระอรหันต์ ในที่นั้น ๆ

อรรถกถาปฐมสารณียสูตร (อรรถกถาภาษาบาลี เล่มที่ 16 ข้อที่ 11 หน้าที่ 140) ได้แสดงเนื้อหาซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

เมตตากายกรรม ได้แก่ การกระทำทางกายที่พึงกระทำด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา สำหรับภิกษุพึงบำเพ็ญอุภยสมาจาริกวัตรด้วยเมตตาจิต สำหรับคฤหัสถ์พึงทำกิจทุกอย่าง เช่น การเดินทางไปเพื่อไหว้พระเจดีย์ เพื่อไหว้โพธิพฤกษ์ เพื่อนิมนต์พระสงฆ์ การเห็นภิกษุทั้งหลายผู้เข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาตแล้วลุกขึ้นต้อนรับ การรับบาตร การปูลาดอาสนะและการตามส่งด้วยอำนาจแห่งเมตตา สำหรับคฤหัสถ์ ในเมตตากายกรรมนั้น ถ้าเป็นการทำกิจช่วยเหลือโดยการกระทำร่วมกัน ชื่อว่า เมตตากายกรรมต่อหน้า ถ้าทำกิจช่วยเหลือในสิ่งที่พึงช่วยเหลือในเมื่อเขาไม่อยู่นั้น ชื่อว่า เมตตากายกรรมลับหลัง

เมตตาวจกรรม สำหรับภิกษุ ได้แก่ การบอกสอนอาจารย์บุญญติ การบอกกรรมฐาน การแสดงธรรม การบอกพระพุทธรูปพระไตรปิฎกด้วยเมตตาจิต สำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลาย ในเวลาที่กล่าวคำเป็นต้นว่า พวกเรารู้จักไปเพื่อไหว้พระเจดีย์ พวกเรารู้จักไปเพื่อไหว้โพธิพฤกษ์ พวกเรารู้จักกระทำการฟังธรรม พวกเรารู้จักกระทำการบูชาด้วยประทีป ระเบียบและดอกไม้ พวกเรารู้จักสมทานซึ่งสุจริต 3 พวกเรารู้จักถวายสลากภัตเป็นต้น พวกเรารู้จักถวายผ้าจำนำพรรษา วันนี้พวกเรารู้จักถวายปัจจัย 4 แก่พระสงฆ์ ท่านทั้งหลายจงนิมนต์พระสงฆ์แล้วจัดแจงของขบฉันเป็นต้น พวกท่านจงปูลาดอาสนะ พวกท่านจงตั้งน้ำดื่ม พวกท่านจงต้อนรับนำพระสงฆ์มา พวกท่านจงให้พระสงฆ์นั่งบนอาสนะที่ปูลาดแล้ว เกิดอุตสาหะ กระทำไวยาวัจจิก ดังนี้ ชื่อว่าเมตตาวจกรรม การกล่าวยกย่องต่อหน้าชื่อว่าเมตตาวจกรรมต่อหน้า การพูดคุยนินทาและสอบถามถึงก็ชื่อว่าเมตตาวจกรรมลับหลัง.

เมตตามโนกรรม ได้แก่ การตั้งจิตประกอบด้วยเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น เช่น ภิกษุทั้งหลาย การลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ กระทำการปฏิบัติสรีระกัฏฐิ กระทำวัตรที่ลานพระเจดีย์ เป็นต้นกัฏฐินังบนอาสนะที่สงัดแล้วคิดว่า ภิกษุทั้งหลายในวิหารนี้ จงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่มีทุกข์ ดังนี้ ชื่อว่าเมตตามโนกรรม. สำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลาย การคิดว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงอยู่เป็นสุข

ไม่มีเวร ไม่มีทุกข์ ดังนี้ เชื่อว่าเมตตามโนกรรม ส่วนการลืมหืมตาอันสนิทสนมด้วยสินหามองดูด้วยใบหน้าอันแจ่มใส เชื่อว่าเมตตามโนกรรมต่อหน้า. การปรารภนาดีหวังโดยเอาใจช่วย เชื่อว่าเมตตามโนกรรมลับหลัง

สาธารณโภคี หมายถึง การแบ่งปันอามิสคือวัตถุสิ่งของเครื่องบริโภคใช้สอย และในการแบ่งปันนี้ก็มี 2 ลักษณะ คือ การแบ่งปันอามิสและการแบ่งปันบุคคล การแบ่งปันอามิสหมายถึงการแบ่งปันโดยไม่คิดว่า จักให้เท่านี้ ไม่ให้เท่านี้ ส่วนการแบ่งปันบุคคล หมายถึง การแบ่งปันโดยไม่คิดว่า จะให้แก่คนนี้ ไม่ให้แก่คนโน้น เมื่อทำอย่างนี้เชื่อว่าเป็นผู้ไม่หวงลาภและผลประโยชน์ที่จะพึงบริโภคใช้สอยร่วมกันนั่นเอง

การบำเพ็ญสาธารณธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ภิกษุผู้มีศีลคือมีศีลไม่สมบูรณ์ไม่สามารถที่จะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ได้ ส่วนภิกษุผู้มีศีลทั้งหลายสามารถที่จะปฏิบัติให้บริบูรณ์ได้ และในการบำเพ็ญสาธารณธรรมนั้นต้องเป็นการบำเพ็ญในที่พ้นจากปถิโพธิ์คือความห่วงใย หมายถึง การบำเพ็ญในบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกัน เป็นการบำเพ็ญสาธารณธรรมโดยไม่ได้เจาะจง หรือไม่ได้ให้ในบุคคลผู้เป็นที่รักใคร่และมีความห่วงใย เป็นต้น อนึ่ง ในฝ่ายภิกษุ ถ้าจะเป็นการบำเพ็ญสาธารณธรรมโดยเจาะจงนั้น ก็จะต้องให้แก่ภิกษุผู้เป็นไข้ ผู้ทำหน้าที่พยาบาล ภิกษุไข้ ภิกษุผู้เป็นอาคันตุกะ หรือภิกษุผู้ที่เตรียมตัวจะเดินทาง ตลอดถึงภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ เป็นต้น จากนั้นจึงถวายแก่ภิกษุที่เหลือ

ภิกษุผู้บำเพ็ญสาธารณธรรมให้บริบูรณ์อย่างนี้แล้ว ย่อมไม่มีความริษยา ไม่มีความตระหนี่ ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย หาปัจจัยได้ง่าย แม้ของที่เขากวายเป็นเธอผู้มีสาธารณธรรมบริบูรณ์ย่อมไม่สิ้นไป. เธอย่อมได้สิ่งของมีค่า ในฐานะที่เธอจำแนกแจกสิ่งของ เมื่อประสบภัยหรือความหิวโหย เทวดาทั้งหลายย่อมช่วยเหลือ อนึ่ง ภิกษุผู้บำเพ็ญสาธารณธรรมให้บริบูรณ์แล้ว ย่อมได้ชื่อว่า ปิยกรณา เพราะกระทำผู้ที่บำเพ็ญธรรมเหล่านั้นให้บริบูรณ์ ให้เป็นที่รักของเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย. เชื่อว่า คุรุกรณา เพราะกระทำให้เป็นผู้นำเคารพ. สาธารณธรรมย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่การสงเคราะห์ เพื่อประโยชน์แก่การไม่ทำการวิวาทกัน เพื่อประโยชน์แก่ความสามัคคี เพื่อประโยชน์แก่ความเป็นอันเดียวกัน

3. ประเภทของสาธารณธรรม หลักสาธารณธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทสำหรับภิกษุและประเภทสำหรับคฤหัสถ์ ดังนี้

1) สาธารณธรรม 6 ประการสำหรับภิกษุ ได้แก่

- 1.1) ตั้งจิตเมตตาประกอบกายกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- 1.2) ตั้งจิตเมตตาประกอบวจีกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- 1.3) ตั้งจิตเมตตาประกอบมโนกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง

1.4) แบ่งปันลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม แม้โดยที่สุด
 บิณฑบาต บริโภคใช้สอยร่วมกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล

1.5) เป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ ศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทย เป็นผู้
 วิญญูชนสรรเสริญ เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและ
 ถลับหลัง

1.6) มีทิวอันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ เป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์
 โดยชอบ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและถลับหลัง

2) สารณียธรรม 6 ประการสำหรับฆราวาส ได้แก่

2.1) การแสดงพฤติกรรมทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา (เมตตากายกรรม)
 ได้แก่ การกระทำต่อกันด้วยเมตตา คือ การเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันด้วยน้ำใจไมตรีโดยปราศจากสิ่ง
 เคลือบแฝง แสดงออกด้วยความเต็มใจปรารถนาดีทั้งต่อหน้าและถลับหลัง

2.2) การแสดงพฤติกรรมทางวาจาที่ประกอบด้วยเมตตา (เมตตาวาจากรรม)
 ได้แก่ การพูดด้วยเมตตา คือ กล่าวคำที่ก่อให้เกิดไมตรีและเป็นประโยชน์ ว่ากล่าวสั่งสอนหรือ
 ให้คำแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดีและแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและถลับหลัง

2.3) การมีพฤติกรรมทางใจที่ประกอบด้วยเมตตา (เมตตามโนกรรม) ได้แก่
 การระลึกรู้ถึงกันด้วยเมตตา คือการตั้งใจปรารถนาให้มีความสุข คิดในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์
 เกื้อกูลต่อกันและกัน

2.4) การแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบ (สาธารณโกศิ) ได้แก่ การได้การ
 แบ่งปันวัตถุสิ่งของเพื่อบริโภคใช้สอย คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นสิ่งที่
 เล็กน้อยก็ปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ในสิ่งนั้นด้วย

2.5) การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์หมดจด (สีลสามัญญตา)
 ได้แก่ การประพฤติให้ดั่งงามในมารยาทและอุปนิสัย มีความประพฤติสุจริต มีระเบียบวินัย ไม่
 ประพฤติตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของสังคมหรือเกิดความเสียหายแก่หมู่คณะ

2.6) การพัฒนาตนให้มีทิวที่เป็นเป็นสัมมาทิว อันจะเป็นไปเพื่อความพ้น
 ทุกข์(ทิวสามัญญตา) ได้แก่ การปรับทัศนคติความคิดเห็นให้ถูกต้องเป็นธรรม การรู้จักรับฟัง
 ความคิดเห็นของผู้อื่นแล้วไตร่ตรอง เพื่อให้เห็นตามความเป็นจริง

4. วิเคราะห์สารณียธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สารณียธรรม 6 ประการ เป็น
 หลักธรรมที่แสดงถึงความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน เป็นการตั้งเมตตาจิตในการกระทำซึ่ง
 ประกอบไปด้วยความปรารถนาดีต่อกันและกันทั้งทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ มีการแบ่งปัน
 ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นแนวทางสำหรับการประพฤติปฏิบัติตนที่ดั่งงามโดยอาจารย์และมารยาท

ตลอดถึงการสร้างทัศนคติที่ถูกต้องให้เป็นสัมมาทิฐิ ซึ่งสามารถที่จะวิเคราะห์สารณียธรรมทั้ง 6 ประการ ได้ดังนี้

1) สารณียธรรมข้อที่ 1 เมตตากายกรรม คือ การตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย สารณียธรรมข้อนี้ เป็นหลักธรรมที่จะทำให้มนุษย์ทั้งหลายได้ละเว้นจากอกุศลกรรมบถทางกายกรรมทั้ง 3 ประการ คือ การฆ่าสัตว์ การลักขโมย และ การประพฤติดิฉินในกาม โดยมุ่งหมายให้มีความรักและเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต่างมีความรักและห่วงใยในชีวิตร่างกายของตนเอง มีความห่วงใยในทรัพย์สินสมบัติของตนเอง และมีความห่วงใยในภรรยาสามีอันเป็นคู่ครองของตนเอง

2) สารณียธรรมข้อที่ 2 เมตตาวจีกรรม คือ การตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย สารณียธรรมข้อนี้ เป็นหลักธรรมที่จะทำให้มนุษย์ทั้งหลายได้ละเว้นจากอกุศลกรรมบถทางวจีกรรม 4 ประการ คือ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ โดยมีความมุ่งหมายให้ประกอบวจีกรรมในทางที่ถูกคือสัมมาวาจา ละเว้นจากวจีทุจริตทั้ง 4 ประการดังกล่าวนี้

3) สารณียธรรมข้อที่ 3 เมตตามโนกรรม คือ การตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ในสารณียธรรมข้อนี้ เป็นหลักธรรมที่จะทำให้มนุษย์ทั้งหลายได้ละเว้นอกุศลกรรมบถทางมโนกรรม 3 ประการ คือ การเพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่นด้วยอำนาจแห่งความโลภ การพยาบาทคิดร้ายต่อผู้อื่น การเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม โดยมีความมุ่งหมายให้มีการประกอบสุจริตในอาชีพหน้าที่การงาน ละเว้นการตั้งมโนทุจริตในการเพ่งเอาทรัพย์สินของคนอื่นด้วยอำนาจแห่งการประพฤติดิฉินทางกายกรรมคือการลักขโมย ละเว้นจากการตั้งจิตอาฆาตพยาบาทจองเวรต่อกันและกัน และให้รู้จักประกอบมโนสุจริตในสัมมาทิฐิโดยโยนิโสมนสิการในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมตามความเป็นจริง

4) สารณียธรรมข้อที่ 4 สาธารณโภคิตา คือ การบริโภควัตถุในสิ่งที่พึงอุปโภคและบริโภคร่วมกัน มีการแบ่งปันและให้ทุกคนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่จะพึงได้รับเช่นเดียวกัน ในข้อนี้มีความมุ่งหมายให้ตั้งจิตที่ประกอบด้วยเมตตา โดยเว้นจากมัจฉริยะทั้ง 5 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551: 149) ประการ คือ ตระหนี่ที่อยู่ ตระหนี่ตระกูล ตระหนี่ลาภ ตระหนี่วรรณะคือคุณความดี ตระหนี่ธรรมคือวิชาความรู้ และเว้นจากอคติ คือความลำเอียง 4 ประการ คือ ลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะความหลง และลำเอียงเพราะความกลัว

5) สารณียธรรมข้อที่ 5 สีสสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีศีลเสมอด้วยท่านผู้มีศีลทั้งหลาย มีอาจารย์และมารยาทที่เป็นไปตามกรอบของข้อปฏิบัติที่เป็นพุทธบัญญัติและระเบียบวินัย มีความประพฤติสุจริตเรียบร้อยดีงามทั้งต่อหน้าและลับหลัง ละเว้นการประพฤติปฏิบัติใน

ส่วนที่จะทำให้เกิดการละเมิดพระวินัยบัญญัติและระเบียบวินัยทั้งหลาย ตลอดถึงการไม่ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่จะทำให้เกิดความเสียหายทั้งแก่ตนเองและแก่หมู่คณะในส่วนรวมด้วย สารณียธรรมข้อนี้ มีความมุ่งหมายที่จะทำให้การประพฤติปฏิบัติทางกายและทางวาจา มีความเรียบร้อยดีงาม ไม่กระทบกระทั่งที่จะทำให้เกิดโทษแก่ตนเองและผู้อื่นโดยการกระทำทางกาย และการพูดทางวาจา เพื่อให้เกิดความระมัดระวังในอันที่จะล่วงละเมิดในข้อบัญญัติคือศีลด้วยการมีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ ซึ่งเมื่อมีข้อปฏิบัติทางศีลโดยสมบูรณ์แล้วก็จะก่อให้เกิดข้อปฏิบัติที่เป็นธรรมตามมานั่นเอง

6) สารณียธรรมข้อที่ 6 ทิฏฐิสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีทิฏฐิที่เที่ยงเสมอกับท่านผู้มีทัศนคติที่เที่ยงทั้งหลาย เป็นผู้ที่มีความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรม มีความเห็นชอบร่วมกันในแนวทางอันเป็นหลักการและมีการประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางที่เห็นชอบด้วยกันนั้นทั้งต่อหน้าและลับหลัง การเป็นผู้ที่มิมีทิฏฐิที่ถูกต้องชอบธรรมและประพฤติปฏิบัติในแนวทางเดียวกันนี้จะนำไปเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นปกติสุขและช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมด้วยความสามัคคีพร้อมเพรียงกันอันเนื่องมาจากการมีทัศนคติที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งถูกต้องและถูกธรรมนั่นเอง สารณียธรรมข้อนี้มุ่งเน้นให้เป็นผู้มีปัญญา มีทัศนคติที่ถูกต้อง มีทิฏฐิที่เป็นสัมมาทิฏฐิ เพราะว่าเมื่อมีทิฏฐิคือความเห็นที่ถูกต้องแล้ว ย่อมจะนำพาให้เกิดการกระทำและคำพูดที่ถูกต้องตามมาด้วยนั่นเอง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า หลักสารณียธรรมทั้ง 6 ประการนี้ ซึ่งเมื่อได้ประพฤติปฏิบัติโดยถูกต้องเป็นธรรมและสม่ำเสมอแล้ว ย่อมจะเป็นไปเพื่อบรรลุถึงคุณประโยชน์และคุณธรรมอย่างอื่นทั้งแก่ตนเอง เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ตลอดถึงแก่สังคมส่วนรวม ดังนี้

- 1) เป็นเหตุให้เกิดความระลึกถึงกัน (สารณียะ)
- 2) เป็นเหตุให้เกิดความรักใคร่ผูกพันกัน (ปิยกรณะ)
- 3) เป็นเหตุให้มีความเคารพนับถือกัน (ครุกรณะ)
- 4) เป็นเหตุให้เกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (สังคหะ)
- 5) เป็นเหตุให้เกิดความสงบ การไม่วิวาทบาดหมางทะเลาะกัน (อวิวาทะ)
- 6) เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน (สามัคคี)
- 7) เป็นเหตุให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (เอกภาพ)

ดังนั้น หลักสารณียธรรมทั้ง 6 ประการนี้ เป็นหลักการที่เป็นไปเพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความสุข ซึ่งเป็นหลักการที่มีข้อประพฤติปฏิบัติที่ครอบคลุมทั้งในส่วนตัว ส่วนวาจา และส่วนใจคือความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) เป็นข้อปฏิบัติที่จะก่อให้เกิดคุณความดีอีกหลายประการ โดยอาศัยความมีเมตตาปรารถนาดีต่อกันนั่นเอง

บทสรุป

หลักสารณียธรรม เป็นหลักธรรมในสารณียสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้ระลึกรู้ถึงกัน มี 6 ประการ ได้แก่ 1) การตั้งจิตมั่นด้วยเมตตาประกอบกายกรรมในเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย 2) การตั้งจิตมั่นด้วยเมตตาประกอบวจีกรรมในเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย 3) การตั้งจิตมั่นด้วยเมตตาประกอบมโนกรรมในเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย 4) การสงเคราะห์ช่วยเหลือกันและแบ่งปันในลาภผลที่เกิดขึ้นเพื่อบริโภควรรณใช้สอยร่วมกัน 5) การเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และมารยาทที่ดีงาม 6) การมีความเห็นที่ประเสริฐ ที่ถูกต้องเป็นธรรมต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งทั้งหลาย

ในการวิเคราะห์หลักสารณียธรรมทั้ง 6 ประการนั้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักคือความเมตตาว่าเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความเมตตานั่นก็คือความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข มนุษย์เมื่อมีความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายแล้ว ก็ต้องมีจิตที่ประกอบด้วยเมตตาเป็นเบื้องต้นแล้วแสดงออกโดยการกระทำทางกาย โดยการพูดทางวาจา และโดยความคิดทางใจแล้วก็เป็นอันถือได้ว่าได้งดเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 ประการ และเมื่อปฏิบัติต่อกันด้วยเมตตาแล้วก็จะทำให้เกิดการเอื้อเฟื้อแบ่งปันในสิ่งที่พึงบริโภคใช้สอย ตลอดถึงการรักษาอาจารย์มารยาททางกายและวาจาให้เป็นปกติตามแนวทางแห่งศีล และการปรับทัศนคติให้เป็นไปโดยถูกต้อง ถูกธรรมและตามความเป็นจริงตามแบบอย่างแห่งสัมมาทิฐิ ก็จะเป็นสิ่งที่จะช่วยเติมเต็มให้รูปแบบของวิถีชีวิตหรือการใช้ชีวิตในสังคมเป็นไปเพื่อความสงบร่มเย็นเป็นสันติสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า หลักสารณียธรรมนั้น เป็นหลักธรรมที่เมื่อเพื่อนมนุษย์ได้ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยการตั้งเมตตาจิตเป็นพื้นฐานแล้ว ย่อมจะเป็นส่วนสำคัญที่จะส่งเสริมให้เกิดความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นเหตุให้ระลึกรู้ถึงกัน ทำให้เกิดความรักกัน ทำให้เป็นที่น่าเคารพนับถือ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทบาดหมางต่อกัน เป็นไปเพื่อความสมัครสมานสามัคคี และเป็นไปเพื่อความร่วมมือร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันจะส่งผลให้บังเกิดความร่มเย็นเป็นสุขในชีวิต ครอบครัว และสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ วงศ์สุรวัฒน์. (2543). **พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในทศวรรษที่ 21**. นครปฐม: โรงพิมพ์สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมกำแพงแสน.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. (2532). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ดวงเด่น นุธรรมรัมย์. (2545). “พุทธจริยศาสตร์กับแนวคิดเรื่องสงครามที่เป็นธรรม”.

- วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
_____. (2539). **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหายุทธนา นรเชษฐ (ศิริวรรณ). (2556). **พระพุทธศาสนากับการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระมหาอดุลย์ คนแรงแจ. (2541). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ห้วงคลัตถที่ปนี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

